

Asia: VN/19124/2025

Edunvalvontalainsäädännön ajantasaistamisen jatkohanke; työryhmän mietintö

Sosiaali- ja terveydenhuollon asioiden hoitamiseen liittyvän edunvalvojan ja edunvalvontavaltuutetun tehtävän tallentaminen holhousasioiden rekisteriin

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Muistiliitto kannattaa ehdotusta. Muistisairautta sairastavien henkilöiden ja heidän läheistensä arjessa suurimmat ongelmat henkilöä koskevissa asioissa koskevat usein käytännön asiointia, kuten terveydenhuollon ajanvarauksia, reseptien uusimista, OmaKannassa asiointia, hyvinvointialueiden sähköisiin palveluiden käyttöä sekä tiedonsaantia sosiaali- ja terveydenhuollon tilanteissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, mukaan lukien ajanvaraus, ovat viime vuosina digitalisoituneet voimakkaasti.

Muistisairautta sairastavan henkilön toimintakyky heikkenee yleensä vähitellen. Hän voi edelleen kyetä osallistumaan omaa hoitoaan koskevaan päätöksentekoon, vaikka ei enää pystyisi asioimaan digitaalisesti tai puhelimitse. Käytännössä edunvalvontavaltuutetulla onkin usein tarve voida koordinoida sairastuneen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukokonaisuutta huolehtimalla esimerkiksi tarvittavista ajanvarauksista ja vastaanottokäynneistä silloin, kun henkilö ei enää itse kykene niistä huolehtimaan.

Muistiliitto arvioi, että laillisella edustajalla on vain harvoin tarve saada sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietoja muutoin kuin potilaslain, asiakaslain tai asiakastietolain tarkoittamissa erityistilanteissa. Tämän vuoksi valtuutetun oikeutta saada henkilön (sairastuneen) terveydentilaa tai muita arkaluonteisia tietoja ei tulisi laajentaa nykyisestä.

Muistiliitto pitää kuitenkin tärkeänä, että ehdotuksella luotaisiin tekninen perusta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan laillisen edustajan edustamisoikeuden toteuttamiselle edellä kuvatuissa tilanteissa. Mahdolliset tulevat muutokset helpottaisivat käytännössä merkittävästi laillisen edustajan toimintaa sekä valtuuttajan tai päämiehen puolesta tapahtuvaa asioiden hoitamista erityisesti ajanvarauksiin, apteekkiasiointiin ja muuhun digitaaliseen asiointiin liittyvissä tilanteissa. Nykyisellään henkilöä koskevia asioita hoitavan edunvalvontavaltuutetun tai edunvalvojan toimivalta on aina toissijaista, kuten mietinnössäkkin todetaan.

Pelkästään Suomi.fi-valtuuksiin perustuvilla ratkaisuilla on vaikea saavuttaa riittävää helpotusta henkilöä koskevia asioita hoitamiseen määrätyn edunvalvontavaltuutetun tai edunvalvojan toiminnassa. Monet ikääntyneet henkilöt kokevat digitaalisten valtuuksien antamisen vaikeaksi, eivätkä kaikki käytä tai kykene käyttämään digitaalisia palveluita. Lisäksi edunvalvontavaltuutus voidaan vahvistaa vasta, kun valtuuttaja on tullut pääasiallisesti kykenemättömästi hoitamaan asioitaan. Käytännössä terveydentila voi tuolloin olla jo heikentynyt siinä määrin, ettei henkilö enää kykene tekemään tarvittavia valtuutuksia.

Muutosten toimeenpanossa tulee kiinnittää erityistä huomiota yksityisyydensuojaan, tietoturvaan, itsemääräämisoikeuden toteutumiseen sekä ratkaisujen käytännön toimivuuteen. Lisäksi kansalaisten selkeä ja saavutettava ohjeistaminen eri viestintäkanavissa on jatkossa erittäin tärkeää. Muistiliiton kokemuksen mukaan edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan suhde henkilökohtaisten asioiden hoitamiseen ja sote-asioissa asioimiseen ja laillisen edustajan rooli herättää kansalaisissa paljon kysymyksiä ja epäselvyyttä.

Edunvalvontavaltuutetun esteellisyysperusteiden väljentäminen

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Muistiliitto suhtautuu myönteisesti ehdotukseen esteellisyysperusteiden väljentämisestä. Ehdotus siitä, että valtuuttaja voisi etukäteen edunvalvontavaltakirjassa laajentaa valtuutetun oikeutta edustaa valtuuttajaa sekä halutessaan rajata määräyksen koskemaan yhtä tai useampaa oikeustointia tai yleisesti kaikkia, on kannatettava. Ehdotus toteuttaa myös yhtä edunvalvontavaltuutuksen keskeisistä lähtökohdista eli valtuuttajan itsemääräämisoikeuden vahvistamista.

Muistisairautta sairastava henkilö voi olla erityisen altis painostukselle, läheisten välisille ristiriidoille, taloudelliselle hyväksikäytölle sekä tilanteille, joissa hänen oma etunsa jää taka-alalle. Tämän vuoksi esteellisyyssäännösten liian laajaa keventämistä ei voida pitää perusteltuna.

Muistiliitto korostaa lisäksi, että edunvalvontaa koskevan sääntelyn tulee säilyä kansalaisille ymmärrettävänä. Jo nykyinen esteellisyyssääntely on monille vaikeasti hahmotettavaa. Myös edunvalvontaa ja edunvalvontavaltuutusta koskevat säännökset sekoitetaan helposti keskenään. Tämän vuoksi kansalaisille tarvitaan saavutettavaa, selkeää ja eri muodoissa tarjottavaa ohjeistusta. Samalla myös oikeudellisen neuvonnan saatavuutta tulisi vahvistaa.

Pääasialliset vaikutukset (mietinnön luku 4.2)

Onko teillä täydennettävää ehdotuksen vaikutusarviointeihin, esim. oman organisaationne kannalta?

Muistiliitto korostaa erityisesti viranomaisresurssien merkitystä. Käytännössä edunvalvontavaltuutetuksi nimetyn henkilön on usein vaikea arvioida, milloin edunvalvonnan hakeminen tai edunvalvontavaltuutuksen vahvistaminen tulisi laittaa vireille. Pitkät käsittelyajat voivat johtaa siihen, että arjen asioiden hoito viivästyy, laskut jäävät hoitamatta, hoitoon liittyvät asiat vaikeutuvat, läheisten kuormitus lisääntyy ja asiakkaan oikeusturva vaarantuu.

Muistiliitto pitää tärkeänä, että edunvalvonta-asioiden käsittelyaikoja lyhennetään ja että kansalaisille tarjotaan riittävästi neuvontaa ja ohjausta. Lisäksi sähköisten palveluiden tulee olla saavutettavia myös ikääntyneille henkilöille. Palveluiden käytettävyyteen, selkeyteen ja ymmärrettävään ulkoasuun on kiinnitettävä erityistä huomiota. Samalla on varmistettava, että tieto

ja neuvonta ovat myös niiden saatavilla, jotka eivät käytä digitaalisia palveluita tai joiden mahdollisuudet niiden käyttöön ovat rajalliset.

Muistiliitto pitää huolestuttavana sitä, että järjestöjen toimintaedellytyksiä ollaan heikentämässä. Tämä voi vähentää sosiaali ja terveysjärjestöjen kansalaisille tarjoamaa maksutonta neuvontaa ja ohjausta, joka on täydentänyt viranomaisten palveluita ja jolla on erityisen tärkeä rooli ikääntyneiden ja muistisairautta sairastavien henkilöiden ja heidän läheistensä tukemisessa.

Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset (mietinnön luku 5.1)

Näkemyksenne luvussa 5.1 esitetystä, erityisesti työryhmän pohtimista malleista siihen, miten laillisen edustajan tiedonsaantioikeutta voitaisiin harkita laajennettavaksi sosiaali- ja terveysministeriön alaan kuuluvassa lainsäädännössä (luku 5.1.3)?

Muistiliitto tunnistaa mietinnön kappaleessa 5.1.3.1 esiin nostetun näkemyksen siitä, että digitaalisten palveluiden yleistyminen on vaikeuttanut epävirallista auttamista. Kehitys saattaa osaltaan lisätä edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutusten tarvetta. Muistiliiton saaman käsityksen mukaan digitaaliseen asiointiin siirtyminen on voinut myös lisätä tilanteita, joissa läheiset käyttävät sairastuneen a henkilökohtaisia tunnistautumisvälineitä asiakkaan luvalla tai ilman lupaa pankkien sopimusehtojen ja voimassa olevan sääntelyn vastaisesti.

Mietinnössä käsitellään myös edunvalvontalainsäädännöstä erillistä mallia (s. 63). Kansalaisten näkökulmasta puolesta-asioinnin järjestelmien tulisi olla mahdollisimman selkeitä, ymmärrettäviä ja helposti käytettäviä. Toimintamallien tulisi perustua mieluummin harvempiin ja yhtenäisiin ratkaisuihin kuin useisiin rinnakkaisiin vaihtoehtoihin. Tämän vuoksi asian ratkaiseminen nykyisen sääntelyn pohjalta on Muistiliiton näkemyksen mukaan tarkoituksenmukaisempaa ja kansalaisten kannalta selkeämpää. Muistiliitto muistuttaa lisäksi, että kaikilla henkilöillä ei ole omaisia tai läheisiä, jotka voisivat huolehtia asioiden hoitamisesta ehdotetulla tavalla. Tämän vuoksi tarvitaan myös viimesijaisia ratkaisuja tilanteisiin, joissa asioiden hoitamista ei voida järjestää läheisten tuella.

DVV:n eriyvässä mielipiteessä nostetaan edunvalvonnan näkökulmasta esiin holhoustoimilain 42 §:n merkitys. Säännöksen mukaan edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioon ottaen pidettävä asianmukaisena.

Säännöstä sovelletaan myös niihin edunvalvojiin, joiden tehtävänä on (vain) taloudellisten ja omaisuutta koskevien asioiden hoitaminen. Säännöksen soveltaminen ei edellytetä, että edunvalvontamääräys koskisi päämiehen henkilöä koskevia asioita, tai että velvollisuus olisi toissijainen suhteessa edunvalvojan toimivaltaan nähden. Käytännössä säännös velvoittaa edunvalvojaa olemaan yhteydessä sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Tämä voi tapahtua edunvalvonnan alussa mutta tarvittaessa myös sen kestäessä. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi tarve lisätä kotihoidon palveluita tai järjestää päämiehelle pääsy tarpeelliseen terveydenhuollon palveluun, kuten silmälääkärin vastaanotolle

Muistiliitto esittää yhtenä selvitettävänä vaihtoehtona tarkasteltavaksi mahdollisuutta laajentaa holhoustoimilain 42 §:n soveltamista siten, että se kattaisi myös sähköisen asioinnin päämiehen puolesta sosiaali- ja terveydenhuollossa, vastaavalla tavalla kuin 42 §:n mahdollistaa yhteydenotot sosiaali- tai terveydenhuoltoon hoivan ja huolenpidon turvaamiseksi. Yleistä huolenpitovelvollisuutta kuvataan Edunvalvonnan käsikirjassa (Edunvalvonnan käsikirja. Yleisen edunvalvonnan

kehittämistyöryhmän suositukset, s. 44). Muistiliitto katsoo, että sähköisen asioinnin mahdollistaminen olisi luonteva jatkumo edunvalvojan nykyiselle yleiselle huolenpitovelvollisuudelle

Edunvalvontavaltuutusta koskeva sääntely ei sisällä tällä hetkellä vastaavaa yleistä huolenpitovelvollisuutta- Muistiliitto esittää harkittavaksi, tulisiko sellainen lisätä edunvalvontavaltuutuksella annettuun lakiin. Jossain määrin ajanvarausten hoitamisen, reseptien uusimisen, lääkemääräysten uusimisen tai hoidon käytännön koordinoimisen voi ajatella vastaavan huolenpitoa. Käytännössä suurin osa edunvalvontavaltuutetuista on valtuuttajan lähipiiriin kuuluvia henkilöitä, jotka jo nykyisellään huolehtivat edellä kuvatuista asioista.

Edellä esitetty ei poistaisi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakaskirjausten tietojen saamiseen liittyvää ongelmaa. Asiassa tulisi selvittää tarkemmin, millaisia tiedonsaantitarpeita vielä jäisi jäljelle potilaslain ja asiakaslain erityistilanteista koskevat säännökset huomioon.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen, esimerkiksi jaksoon 2.3 (eräät perinnöstä luopumista koskevat tilanteet)?

Muistiliitto pitää perusteltuna, ettei työryhmä ehdota muutosta perinnöstä luopumista koskevaan lupasääntelyyn. Muistisairautta sairastavat henkilöt ja muut haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset tarvitsevat oikeusturvaa tilanteissa, joissa tehdään merkittäviä taloudellisia ratkaisuja.

Muistiliitto pitää tärkeänä, että ulkopuolinen arviointi säilyy tilanteissa, joissa päätöksentekoon voi liittyä läheisten välisiä eturistiriitoja, epävarmuutta omaisuuden arvosta tai riski siitä, että päämiehen etu jää toissijaiseksi.

Lisäksi Muistiliitto korostaa, että ikääntyneiden ja muistisairautta sairastavien henkilöiden määrän kasvu lisää tulevaisuudessa edunvalvontaan liittyvien palveluiden tarvetta. Tämä tulee huomioida pitkäjärjenteisesti myös viranomaisten resursoinnissa ja palveluiden kehittämisessä.

Muistiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua työryhmän mietinnöstä. Muistiliitto tarkastelee ehdotuksia erityisesti muistisairautta sairastavia ihmisiä ja heidän läheisiään koskevasta näkökulmasta. Muistisairaudet ovat eteneviä sairauksia, joissa henkilön toimintakyky ja kyky ymmärtää asioiden merkitystä heikentyvät yleensä asteittain. Väestön ikääntyessä myös muistisairautta sairastavien henkilöiden määrä kasvaa nopeasti, mikä lisää tarvetta toimivalle, selkeälle ja oikeusturvaa turvaavalle edunvalvontajärjestelmälle.

Muistiliiton näkökulmasta sääntelyssä tulee samanaikaisesti turvata muistisairaana henkilön itsemääräämisoikeus, mahdollistaa arjen sujuva asioiden hoitaminen, ehkäistä väärinkäytöksiä sekä säilyttää luottamus edunvalvontajärjestelmään. Samalla tulee huomioida ikääntyneiden ja muistisairaiden henkilöiden tosiasiallinen kyky ymmärtää monimutkaista sääntelyä ja sähköisiä palveluja.

Elomaa Sari
Muistiliitto ry

